

Migracje Afrykanów do Europy stała się problemem, którego źródła wymagają zrozumienia. Tysiące Afrykanów usiłuje dostać się do europejskich wybrzeży, a media informują o kolejnych tragediach, w których giną ludzie. Czy tylko najbardziej dramatyczne okoliczności tłumaczą decyzję o podjęciu podróży, w której ryzykuje się własne życie? Moje dotychczasowe badania wskazują na to, że nie są to jedyne przyczyny. Równie ważną rolę, jak czynniki polityczne i gospodarcze, odgrywają tu przyczyny społeczno-kulturowe. Celem niniejszego projektu jest po pierwsze zbadanie, w Gambii i Gwinei Bissau w Afryce Zachodniej, zjawiska idealizacji Europy jako siły napędowej migracji, w tym mechanizmów kulturowych, przyczyniających się do jej trwałości, po drugie elementów kluczących się z idealizacją, czyli stosunku do zachodnich norm kulturowych, po trzecie strategii migracyjnych Afrykanów i po czwarte ról idealizacji Europy i indywidualnych motywów migracji.

Europa jest dziś obiektem marzeń i aspiracji wielu Afrykanów. Zarówno Gwinejczycy, jak i Gambijczycy bardzo często rozmawiają o Europie, a pragnienie emigracji do niej jest powszechne, zwłaszcza wśród młodych mężczyzn w środowiskach miejskich. Dla wielu z nich Europa jawi się jako wymarzony cel ich życiowej, jako jej obraz jest silnie idealizowany. Jak wyobrażają sobie oni swoje życie w Europie – może ci zawodowe, stopień dobrobytu, który stanie się ich udziałem? Badania wstępne wskazują na to, że wyobrażenia te są niejasne, a oczekiwania idealistyczne. Stopień idealizacji Europy jest szczególnie jaskrawo widoczny w wierzeniach religijno-magicznych tego regionu, zwłaszcza w formach, jakie przybiera tu ugruntowana w afrykańskiej filozofii wiara w czary. Obraz Zachodu odgrywa dominującą rolę w zbiorowej wyobraźni mieszkańców tego regionu Afryki Zachodniej. Siła oddziaływania marzeń o Europie jest tu tak wielka, że ich efekt proponuję opisywać jako życie „w cieniu Europy”. Ma to oczywiście fundamentalne znaczenie dla migracji.

Podczas gdy ogólne nastawienie Gwinejczyków do Zachodu można podsumować jako idealizację, stosunek Gwinejczyków do europejskich norm kulturowych nie jest już tak jednoznacznie pozytywny. Niektóre z nich wzbudzają aprobatę, inne krytykę. Mężczyźni marzący o emigracji postulują np. zachowanie swojego zwyczajowego prawa do poligamii. Niektórzy z moich rozmówców planowali posiadanie jednej, białej żony w Europie, a drugiej, czarnej, w Afryce, postulując swoistą poligamię transnarodową (i „transkontynentalną”). Za pomocą jakich argumentów Gwinejczycy aprobują lub odrzucają wybrane elementy kulturowe Zachodu? W jaki sposób włączają europejskie normy we własne zwyczaje?

Jakie strategie migracyjne podejmują Afrykanie? Podkreśla się dziś często, że globalizacja przyniosła ludziom niespotykaną wcześniej mobilność, a przestrzeń geograficzną naszego globu dramatycznie się „skurczyła”. W jaki jednak sposób globalnej przestrzeni do wiodącej mieszkańcy Afryki? Europa jawi im się jako zamknięte, zabarykadowane miejsce, do którego Afrykanom bardzo trudno się dostać. Sposób mówienia Gwinejczyków o Europie przywodzi na myśl twierdzenie: „Pośród rozpatrywanych strategii dostanie się do Europy najcięższe jest pomoc krewnych-emigrantów. Inna droga do Europy wiedzie „przez płą”: młodzi mężczyźni wyjeżdżają do turystycznych kurortów na wybrzeżu Gambii i Senegalu, by nawiązywać tam kontakty (w tym seksualne) z Europejkami. Niektórzy mieszkańcy tego regionu podejmują nielegalną emigrację „drogą morską” – niebezpieczną podróż przez ocean na pokładzie drewnianych łodzi, dla wielu może być to tragiczne.

Co sprawia, że Europa zajmuje tak istotne miejsce w społecznej wyobraźni Gwinejczyków? Zamierzam wykazać, że dominująca obecność europejskiej w dyskursach Gwinejczyków należy wyjaśnić nie tylko w odniesieniu do nierówności materialnych w świecie, ale również w kontekście szczególnych warunków dzisiejszej globalizacji, dziedzictwa kolonialnego oraz w połączeniu z oddziaływaniem zachodnich dyskursów rozwoju i nowoczesności.

Badania terenowe w Gambii i Gwinei Bissau, kluczowe dla realizacji projektu i mające na celu zebranie koniecznego materiału etnograficznego, będą oparte na antropologicznych metodach badań terenowych, przede wszystkim z metody wywiadu i obserwacji uczestniczącej. Przeprowadzone i nagrane zostaną wywiady swobodne, częściowo strukturyzowane i strukturyzowane oraz pogłębione wywiady biograficzne. Będzie tak też zastosowane tzw. podejście djumbai, metoda dostosowana do afrykańskich norm kulturowych i polegająca na obserwacji grupowych nieformalnych rozmów z częściowym uczestnictwem badacza. Badania, które przeprowadziłam już w Gwinei Bissau i krótkie badanie wstępne w Gambii, wskazują na obecność wspomnianych postaw u ich mieszkańców.

Migracje Afrykanów do Europy są zjawiskiem pierwszoplanowym w dzisiejszych relacjach Afryki z Europą. Mają poważne konsekwencje dla społeczeństw przyjmujących i dramatyczny wymiar dla ich uczestników. Wymagają nie tylko działań na poziomie polityki imigracyjnej, ale dogłębnego zrozumienia problemu u jego źródeł.

Proponuję zbadać obszar, który w naukach społecznych nie został jeszcze odpowiednio przeanalizowany: zjawisko idealizacji Europy w dyskursach Afrykanów jako siły napędowej migracji. Znaczną część powstającą w ostatnich latach literatury w naukach społecznych podkreśla pozytywne skutki współczesnych globalnych procesów kultury dla tożsamości, aspiracji i trajektorii życiowych ludzi na całym świecie. Powszechnie się dziś kwestionuje się ujęcie globalnych powiązań w kategoriach „centrum-peryferie”. Mówi się o globalnie poszerzonych horyzontach społecznej wyobraźni, o „uwolnieniu wyobraźni”. Jednak Zachód wywiera intensywny wpływ kulturowy na różne miejsca świata. Mimo optymistycznej literatury na temat globalizacji, musimy rozpatrywać te wpływy w kategoriach dominacji kulturowej; władzy symbolicznej, jak ma obraz Europy nad ludzką wyobraźnią w wielu miejscach naszej planety. Dla migracji ma to zasadnicze znaczenie.